

Nekrologer

VIGGO SJØQVIST

5. juni 1913 - 15. marts 2003

Viggo Sjøqvist fastholdt den traditionelle historisk-politiske biografi som et velegnet medie til at beskrive den politiske historie. Han var en meget produktiv historiker, og i udforskningen af dansk udenrigspolitik i de omkring hundrede år fra 1850erne til 1950erne har han været en central skikkelse.

Sjøqvist var født 1913, og han kom - efter datidens normer - lidt sent til historikerfaget. Hans far, der var grosserer, var død tidligt, i 1922. Han fik realeksamen, kom i boghandlerlære, blev først student fra kursus i 1935 og mag.art i 1943, altså som 30-årig. Hans vej ind i faget var parallel med den tre år ældre Sven Henningsens, men Henningsen var noget hurtigere til at få en fod indenfor i det akademiske miljø på Institut for Historie og Samfundsøkonomi, og blev mag.art allerede 1937, og doktor 1943.

Sjøqvist var volontør på Rigsarkivet 1943-45, arkivar på Landsarkivet 1945-47, underarkivar i Udenrigsministeriet 1947, og nåede så omsider i 1961 arkivarposten, som samtidig omdøbtes til overarkivar. Dermed trådte han ind i en smuk række af historikere på denne post.

Den begyndte med, at Erik Arup reorganiserede Udenrigsministeriets arkiv fra 1909, efter den nyordning af ministeriet, som fulgte udenrigskommissionens betænkning af 1908. Da Arup springavance- rede til departementschef i Statsministeriet, efter at hans radikale venner havde overtaget landets ledelse, blev han efterfulgt af sin underarkivar Fontenay, og da denne blev diplomat i 1924, af Heils. Heils sad stadig i stolen og fortsatte udgivelsen af det store værk om Danmarks traktater, da Sjøqvist blev ansat. Og Sjøqvist måtte vente på advancement, indtil J.C. Jørgensen - der ikke var historiker - gik af efter sin periode 1949-61.

De fleste mente vist, at Sjøqvist havde en udmærket stilling som overarkivar, et hverv der dengang blev regnet for en chefpøst i ministeriet. Ikke desto mindre var han på tale som professor i moderne historie ved Odense Universitet i 1968, og han besluttede efter kun 13 år på posten, som 61-årig, i 1974 at lade sig pensionere og give faklen videre til Klaus Kjølens. Sjøqvist ville nu arbejde på fuld tid som historiker og fortsætte den imponerende forfattervirksomhed, han havde været i gang med siden 1950'erne.

Inden da nåede han som en naturlig embedsforpligtelse at være redaktør af Udenrigsministeriets to-bindes jubilæumsværk om tiden 1770-1970 (1970), hvor han dog selv kun skrev om tiden 1906-19.

Sine fagfællers anerkendelse fik han bl.a. ved at blive indvalgt i Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie, og han var dette selskabs sekretær i en periode i 1970'erne.

Sjøqvist beskæftigede sig i sit lange forskerliv med flere af de nu klassiske perioder i dansk udenrigspolitik, og han tog dem - med bogen om tiden 1933-40 som en undtagelse - nogenlunde i kronologisk rækkefølge.

I sin studietid havde han beskæftiget sig med perioden 1721-56, og konferensforelæsningsen drejede sig om Danmarks udenrigspolitiske krise i 1742-43. I 1946 indleverede han en afhandling i to bind om Danmark-Norges Udenrigspolitik 1755-63. Sjøqvists afhandling pegede fremad ved ikke blot at inddrage engelsk arkivmateriale, men også at sammenkoble diplomatisk historie med økonomi. Desværre pegede bogen åbenbart for langt frem for sin tid, i hvert fald blev den afvist som disputats. Og derefter skiftede Sjøqvist århundrede.

Bortset fra et meget populært anlagt værk om Tysklands vej 1918-45 (1949) og en kort oversigt over The History of Denmark i samleværket Denmark (1952) indledte Sjøqvist nu sine arbejder om Peter Vedel, Udenrigsministeriets direktør fra 1863 til 1899, og inden da departementschef fra 1858. Det begyndte med hans udgivelse i Jyske Samlinger (1953) af Vedels afhandling om Danmarks udenrigspolitik 1862-63. Fortsatte i samme tidsskrift med to indlæg vendt mod Erik Møller i 1954 og 1956 om tolkningen af dansk udenrigspolitik under krigen 1859, og kulminerede med den store to-bindes biografi, Peter Vedel, (1957-62), hvoraf andet bind blev accepteret og forsvaret som disputats.

Første bind er - lige som de senere biografier - bygget klassisk op med gennemgang af slægt, barndom og ungdom, men også med en gennemgang af tidens politiske historie som baggrund. Som i sine senere udenrigspolitiske biografier gjorde Sjøqvist udtrykkeligt opmærksom på, at

det ikke havde været hans ambition samtidig at dække periodens danske udenrigspolitik. Men det gør han nu alligevel så godt som, i hvert fald forstået som udenrigspolitikens historie i traditionel forstand. Den biografiske genre har imidlertid et menneske som udgangspunkt, og Sjøqvist er klart nok sympatisk indstillet over for sin hovedperson. Det kan føre til en vis usikkerhed i karakteristikken. Erik Møller gjorde i sin anmeldelse i *Historisk Tidsskrift* opmærksom på, at medens Sjøqvists overordnede opfattelse var, at Vedel var en klog, fast og retlinet udenrigspolitiker, så viste Sjøqvists egen gennemgang af udviklingsforløbet, at Vedel ofte var tvivlende og svingende i sine bedømmelser og råd.

Det var også tilfældet i den lange periode efter 1864, som andet bind af Vedel-biografien dækker, og som blev anmeldt af Povl Bagge. Men det forhold, at Sjøqvist ofte identificerede sig med Vedels synspunkter, både på dansk indenrigspolitik og udenrigspolitik, ændrer ikke ved, at bind 2 står som en af de grundigste og mest pålidelige gennemgange af dansk udenrigspolitik fra 1864 og frem til efter århundredeskiftet. For perioden indtil 1879 bygger Sjøqvist naturligt nok stærkt på Aage Friis' analyser og udgivelser, men han anlægger også afvigende synspunkter både på den hektiske danske politik ved udbruddet af den fransk-tyske krig i sommeren 1870 og på krisen i 1879, da Tyskland havde ophævet Pragerfredens § 5 om de dansksindede slesvigeres ret til at afgøre deres tilhørsforhold ved en folkeafstemning.

For perioden efter 1879 fremtræder Vedel-biografien som den første fremstilling af dansk udenrigspolitik, men næsten samtidig, 1961, suppleredes den for det sidste tiårs vedkommende af Troels Finks *Ustabil Balance. Dansk udenrigs- og forsvarspolitik 1894-1905*. Hvor Fink var mere interesseret i den indenrigspolitiske baggrund - især i sin senere gennemgang af Estruptidens politiske historie 1-2, 1986 - men næppe havde held til at fremlægge samspillet klart, må man karakterisere Sjøqvist som en mere traditionel diplomatisk historiker, der finder, sorterer, kombinerer og tolker de udenrigspolitiske kilder. Og hvor den indenrigspolitiske ramme i vidt omfang består i Peter Vedels opfattelse af indenrigspolitikken.

Hvis Sjøqvist havde haft en samlet plan, havde han dermed afviklet den sidste halvdel af 1800-tallet i dansk udenrigspolitik, men han var allerede på embeds vegne gået i gang med 1900-tallet. Han var medlem af Udgiverselskab for Danmarks nyeste historie fra oprettelsen i 1959 og var tilforordnet ved gennemgangen af P. Munchs papirer 1958-59. Det sidste pegede mod tre senere bøger og en artikel.

Det begyndte med den første grundige, kildebaserede - og kildenære - gennemgang af Danmarks udenrigspolitik 1933-40 i 1966. Det blev et

meget solidt standardværk, der også havde et nyttigt kapitel om forhistorien i 1920'erne. Sagen er set fra Udenrigsministeriets synsvinkel, men også med vægt på Staunings rolle, selv om Munch er hovedpersonen.

Disse studier i systemet Munch-Stauning fik også et afløb i bidraget til Hilsen til Hæstrup (1969) om Folketingets beslutning af 19. januar 1940 i efterspillet efter Staunings meget defensive udtalelse om Danmarks forhold til Tyskland i sin nytårstale 1940. Og en halv snes år senere kom den lille bog om Besættelsen 1940 (1978), hvor Sjøqvist samler sin opfattelse af 9. april – efter 1970'ernes diskussion.

I 1976 havde han udsendt biografien om Munch, som kun fik ét bind mod Vedels og Scavenius' to. Måske et udtryk for, at der var efter bogen om 1933-40 var mindre nyt at skrive, men også et tegn på at Sjøqvist fandt den kølige og passive double-talker Munch væsentlig mindre interessant end de mere oprigtige Vedel og Scavenius, af hvilke Scavenius også var langt mere dristig og handlingsorienteret. Som biografi er den afgørende svaghed ved Munch-bogen nok, at den koncentrerer sig om udenrigspolitikken, medens indenrigspolitikken, hvor Munch jo er mindst lige så interessant og betydningsfuld, blev underspillet. Som bidrag til dansk udenrigspolitikks historie gør det naturligvis mindre.

Det var imidlertid Erik Scavenius, der kom til at optage Sjøqvist. I 1967 offentliggjorde Sjøqvist en lang artikel i *Historie* om Optakten til den 1. Verdenskrig. Også dette bidrag var grundigt kildebaseret, og det kastede et interessant lys over Scavenius, fordi hans indberetninger som gesandt i Wien og hans forhandlinger som udenrigsminister med tyskerne før 1914 tydede på en noget mindre sikker hånd i udenrigspolitikken, end den Scavenius selv tildelte sig - og som vist er blevet accepteret af de fleste siden hen.

I den store to-bindes biografi fra 1973 identificerer Sjøqvist sig mere med Scavenius under 1. Verdenskrig - efter først, igen traditionelt at have fulgt familie, barn- og ungdom. Sjøqvist diskuterer her som den første de planer, som den tyske flåde i 1917 havde om et angreb på Danmark – samme år som Carl-Axel Gemzell i sin bog om tysk flådepolitik så sagen fra tysk side. Det var planer, som foregreb 2. Verdenskrig, men som Scavenius - meget diskret - ikke fortalte vidt og bredt om, lige så lidt som han fortalte om sin viden om Lütken-samtalerne i 1906-07 – indtil han kunne ramme J.C. Christensen med sin viden. Konsekvensen af Scavenius' hemmelighedsfuldhed var, at andre beslutningstagere i dansk udenrigspolitik ikke havde det samme informationsgrundlag som Scavenius for at tage stilling til landets politik over for Tyskland.

I biografens andet bind er Besættelsestiden naturligvis hovedsagen, og Sjøqvist formulerede den forstående holdning over for Scavenius' tyskorienterede kurs, som vel blev en udbredt opfattelse i årene derefter, om end udfordret af de senere undersøgelser af hans meget aktive – og måske overdrevent aktive – tilpasningspolitik. Sjøqvist er imidlertid ganske klar over begrænsningerne i Scavenius' politik, ikke mindst vanskeligheden ved at gøre den nationalt acceptabel.

Scavenius-biografien gav anledning til en debat i Historisk Tidsskrift om biografi-genren, da Hans Kirchhoff, der anmeldte bind 2 - bind 1 var anmeldt af Inga Floto - ringede med dødklokkerne over den traditionelle historiske biografi. Rygterne om biografens død viste sig - som vi efter de sidste 25 års mange biografier ved - at være noget forhastede, og Sjøqvist svarede igen og fastholdt genrens berettigelse. Men han erkendte også dens begrænsninger i en anmeldelse i Historisk Tidsskrift (1980) af Hans Lyngby-Jepsens Stauning-biografi, hvor han samtidig nedsablede Stauning-biografien på grund af dens manglende historiske indsigt.

Beskæftigelsen med 1930erne og Besættelsestiden førte i øvrigt også Sjøqvist ind i diskussion med Hans Henrik Bruun, Jacob Pasternak, Troels Fink og Henrik S. Nissen i anledning af Nissens disputats om 1940. Det skete i Historie 1975-76, og lige som i diskussionen tyve år tidligere med Erik Møller viste Sjøqvist sig som en ganske skarp debattør, der ikke gerne veg fra sit standpunkt.

Sjøqvist fremtræder som en traditionel diplomatisk historiker i sine værker, og indtrykket bekræftes af hans ganske skarpe anmeldelse af Ole Karup Pedersens bog om Tendenser i international politik efter 1945 i Historisk Tidsskrift (1969). Hvor Karup Pedersen giver udtryk for en vis tillid til et virkningsfuldt FN, påpeger Sjøqvist ud fra sin realistiske opfattelse FN's svaghed. Hvor Karup Pedersen opererer med internationale strukturer og abstrakte interesser, fremhæver Sjøqvist statsledernes personligheder som vigtige for forløbet. Og når Karup Pedersen skriver, at han ikke vil fælde værdidomme, gør Sjøqvist tørt opmærksom på, at det gør han nu alligevel gang på gang.

I et enkelt tilfælde tillod Sjøqvist sig dog at gå så langt i retning af samfundsvidenskaberne, at han ligefrem sammenlignede og generaliserede. Det skete i hans bidrag til festskriftet til Sven Henningsen (1980), hvor han skrev om Udenrigspolitik og parlamentarisme. Ganske morsomt fulgte han skiftende tiders krav fra folk som J.C. Christensen, Munch, Scavenius og Stauning om tæt parlamentarisk kontrol med dansk udenrigspolitik, vel at mærke når de nævnte politikere var i opposition. Og heroverfor satte han deres suveræne mangel på interesse

for at informere folke- og landsting om endda de vigtigste meddelelser og beslutninger, endsige give tingene medbestemmelse, når de var i regering. Det skyldes dog ikke blot, at politikere hurtigt glemmer deres tidligere, principielle standpunkter, men også - forklarer Sjøqvist helt politologisk - at krisesituationer medfører beskeden parlamentarisk indflydelse.

Så sent som i 1995 afrundede Sjøqvist sine mange og betydelige bidrag til både den historiske biografi og den danske udenrigspolitik historie - der også inkluderer en lang række bidrag til Dansk Biografisk Leksikon - med sin bog om Nils Svenningsen, Udenrigsministeriets direktør før og under departementschefstyret og igen 1951-61. Sjøqvist kendte udmærket Svenningsen, så biografien fik ikke overraskende et forstående præg, både om Svenningsens politiker-loyale kurs under Besættelsestiden, men også om de loyalitetsproblemer, der kunne optræde, når Svenningsen siden hen forsvarede H.C. Hansens sikkerhedspolitik, herunder fortolkningen af atomvåbenpolitikens inden- og udenrigspolitiske nødvendighed. Det gjaldt - som påpeget af Bo Lidegaard i *Historisk Tidsskrift* (1996) - vel at mærke den dobbelte og i samtiden reelt hemmelige atomvåbenpolitik, hvori Grønland havde en anden plads end Danmark.

Sjøqvist så med sympati på embedsmandens identifikation med regeringens politik, også selv om den ikke kunne fremlægges åbent eller var egnet til parlamentarisk kontrol. De mennesker, Sjøqvist biografere, havde alle det tilfælles, at de mente, at de selv var bedst egnede til at styre Danmark gennem udenrigspolitiske vanskeligheder. Magten var bedst forvaret hos de dannede og begavede, som Povl Bagge i sin anmeldelse udleder af Sjøqvists Vedel-biografi.

I sin sidste produktive tid havde Sjøqvist ellers vendt sig til andre emner og tider. Han påtog sig at udgive Christian VIII's dagbøger og optegnelser, bind III (1983), og publicerede en artikel om Christian VIII i *Historie* året efter. Og så skrev han ikke mindre end tre artikler om familien Stuckenberg (1963, 1989 og 1993) og en bog om Constance Mozart.

Sjøqvist var en afmålt og korrekt embedsmandstype, med stor loyalitet over for sit ministerium, ikke blot det samtidige, men også det fortidige. Det svarede ganske godt til hans korrekte og værdige skikkelse, der havde et uforstyrreligt præg. Mange vidste, at han havde glasøje, men adskillige var i tvivl om, hvilket øje det var. I sine breve kunne han dog tøjle sig op, og formentlig har han på tomandshånd blandt venner været anderledes. Men væsentligst var, at hans loyalitet ikke forhindrede ham i at være en skarpsindig historiker med en god dømmekraft.

Han er blevet bebrejdet af kritikere for at være for ukritisk, og det gælder måske også det helhedsbillede, han tegner af sine figurer. Men læst tæt lægger han bestemt ikke skjul på, at både Vedel, Scavenius og Munch ofte tog fejl i deres virkelighedsopfattelse og var svingende i deres bedømmelser og strategier. Og hans fremlæggelse af materialet giver læseren mulighed for selv at drage sine konklusioner.

Sjøqvist træder med hensyn til synspunkter, grundig gennemgang af et omfattende materiale fra diplomatiets kilder, metode og fremstillingsform ind i en tradition, hvor Aage Friis vel er det oplagte forbillede. Og man kan måske placere ham i en lang tradition tilbage til Edvard Holm og Peter Vedel som diplomatiske historikere, der tager udgangspunkt i beslutningstagerne og i hovedtrækkene er systemloyale trods deres præcise påpegninger af fejltagelser i dansk udenrigspolitik. En tradition som nu for 1900-tallets vedkommende er blevet videreført og i den meget diskuterende og mere moderne sprogdragt fornyet af Bo Lidegaard.

Hvad angår dansk udenrigspolitik i 1900-tallet var Sjøqvist en af pionererne, og selv om de yngre historikere, der har fortsat arbejdet, ikke altid har været enige i hans resultater og vurderinger og heller ikke har fulgt samme fremstillingsform, kan han for denne periode som for 1800-tallet betragtes som en grundigt arbejdende historiker, hvis oplysninger man næsten altid trygt kan bygge på. Men man skal ikke vente sig nye synsvinkler eller metoder. Sjøqvist byggede videre på en smuk tradition.

Carsten Due-Nielsen